

HOTĂRÂREA CURȚII DIN 12 IULIE 1984

Ordre des avocats au barreau de Paris împotriva domnului Onno Klopp

(cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, formulată de Cour de cassation din Franța)

„Libertate de stabilire – Acces la profesia de avocat”

Cauza 107/83

În cauza 107/83, având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 177 din tratat, de către Cour de cassation din Franța, de pronunțare, în litigiul pendinte în fața acestei instanțe, între

ORDRE DES AVOCATS AU BARREAU DE PARIS

și

ONNO KLOPP, avocat în Baroul din Düsseldorf,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea articolului 52 și a următoarelor din Tratatul CEE,

CURTEA,

compusă din domnii Mackenzie Stuart, președinte, T. Koopmans, K. Bahlmann și Y. Galmot, președinți de cameră, P. Pescatore, A. O'Keefe, G. Bosco, O. Due și U. Everling, judecători,

avocat general: Sir Gordon Slynn

grefier: H. A. Rühl, administrator principal,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin Hotărârea din 3 mai 1983, primită de Curte la 6 iunie 1983, Cour de cassation (Curtea de Casație) din Franța a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, o întrebare preliminară privind interpretarea articolului 52 și a următoarelor din Tratatul CEE în ceea ce privește accesul la profesia de avocat. Această întrebare a fost adresată în cadrul unui litigiu dintre Ordre des avocats au barreau de Paris și domnul Klopp, resortisant german și avocat înscris în camera avocaților din Düsseldorf. Acesta solicitase să i se permită să depună jurământul de avocat și să fie înscris pe lista de stagiu a Baroului din Paris, rămânând, în același timp, avocat în Baroul din Düsseldorf, păstrându-și, de asemenea, domiciliul și cabinetul din orașul respectiv.

3 Prin Decretul din 17 martie 1981, Consiliul Ordre des avocats au barreau de Paris a respins această cerere, motivând că domnul Klopp, cu toate că îndeplinea toate celelalte condiții pentru a fi avocat, în special în ceea ce privește calificările personale și diplomele necesare, nu îndeplinea cerințele prevăzute la articolul 83 din Decretul nr. 72-468 (Journal officiel de la République française din 11 iunie 1972) și la articolul 1 din Regulamentul intern al Baroului din Paris, în temeiul cărora avocatul nu poate să aibă decât un domiciliu profesional, stabilit în jurisdicția Tribunal de grande instance (Tribunalul de Mare Instanță) de care aparține.

4 Potrivit articolului 83 din decretul citat anterior, „avocatul trebuie să își stabilească domiciliul profesional în jurisdicția Tribunal de grande instance”. Articolul 1 din Regulamentul intern al Baroului din Paris prevede că „avocatul la curtea din Paris trebuie să își exercite efectiv profesia”, că „pentru a asigura respectiva exercitare, acesta trebuie să fie înscris pe tabloul avocaților sau să fie stagiar și să aibă domiciliul profesional la Paris sau în departamentele Hauts-de-Seine, Seine-Saint-Denis sau Val-de-Marne” și că „în afară de cabinetul său principal, acesta poate să înființeze un cabinet secundar în aceeași arie geografică”.

5 În urma anulării deciziei Consiliului Baroului din Paris de către Cour d'appel (Curtea de Apel) din Paris, prin Hotărârea din 24 martie 1982, Ordre des avocats au barreau din Paris a formulat recurs în fața Cour de cassation, care, considerând că respectiva cauză ridică o problemă de drept comunitar, a suspendat judecarea cauzei și a solicitat Curții, în temeiul articolului 177 din tratat, să hotărască

„prin interpretarea articolului 52 și a următoarelor din Tratatul de la Roma dacă, în lipsa unei directive a Consiliului Comunităților Europene privind coordonarea dispozițiilor de acces la profesia de avocat și exercitarea acestei profesii, faptul de a-i impune unui avocat resortisant al unui stat membru, care dorește să exercite simultan profesia de avocat în alt stat membru, să aibă numai un singur domiciliu profesional, cerință ce rezultă din legislația statului de stabilire și care garantează în statul respectiv funcționarea justiției și respectarea deontologiei, constituie o restricție incompatibilă cu libertatea de stabilire, garantată la articolul 52 din Tratatul de la Roma” Această întrebare urmărește, în esență, să afle dacă, în lipsa unei directive privind coordonarea dispozițiilor naționale de acces la profesia de avocat și la exercitarea acesteia, articolul 52 și următoarele din tratat se opun ca autoritățile competente ale unui stat membru să refuze, în conformitate cu legislația lor națională și cu normele deontologice în vigoare, unui resortisant al altui stat membru, dreptul de a avea acces la profesia de avocat și de a o exercita, numai în temeiul faptului că acesta menține, în același timp, un domiciliu profesional în alt stat membru

7 În primul rând, Ordre des avocats au barreau din Paris susține că articolul 52 din tratat are doar un efect direct parțial, în măsura în care acesta consacră regula egalității de tratament, dar nu se aplică neapărat și în alte cazuri. Prin urmare, în absența directivelor, modalitățile practice de exercitarea a libertății de stabilire ar intra sub incidența dreptului național, cu excepția cazului în care acesta ar fi discriminatoriu sau ar reprezenta un obstacol excesiv sau în mod obiectiv neconform cu interesul general. Este necesar să se amintească faptul că în tratat se prevede, la articolul 52 primul paragraf, eliminarea restricțiilor privind libertatea de stabilire a resortisanților unui stat membru pe teritoriul altui stat membru.

9 În vederea realizării progresive a acestui obiectiv, Consiliul a adoptat, la 18 decembrie 1961, în conformitate cu articolul 54 din tratat, Programul general de eliminare a restricțiilor privind libertatea de stabilire (JO 1962, p. 36). Pentru a pune în aplicare acest program, articolul 54 alineatul (2) din tratat prevede că Consiliul hotărăște cu privire la directivele destinate să realizeze libertatea de stabilire în privința diverselor activități în cauză. În plus, articolul 57 din tratat prevede că îi revine Consiliului sarcina de a adopta directivele privind recunoașterea reciprocă a diplomelor, a certificatelor și a altor titluri de calificare formală, precum și coordonarea actelor cu putere de lege și actelor administrative ale statelor membre privind accesul la activitățile independente și exercitarea acestora. Chiar dacă profesia de avocat este deja reglementată, în ceea ce privește libertatea de a presta servicii, prin Directiva 77/249 a Consiliului, din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați (JO L 78, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 46), nicio

directivă privind libertatea de stabilire a avocaților nu a fost adoptată în temeiul articolelor 54 și 57 din tratat.

10 Cu toate acestea, astfel cum a hotărât deja Curtea, în special în Hotărârea din 21 iunie 1974 (Reyners, 2/74, Recueil p. 631), stabilind că libertatea de stabilire trebuie realizată la sfârșitul perioadei de tranziție, articolul 52 impune o obligație de rezultat precisă, a cărei executare trebuie să fie facilitată, dar nu condiționată de punerea în aplicare a unui program de măsuri progresive. În consecință, faptul că directivele prevăzute la articolele 54 și 57 nu au fost adoptate de către Consiliu nu poate justifica neîndeplinirea acestei obligații.

11 Prin urmare, este necesar să se examineze care este sfera de aplicare a articolului 52 din tratat, ca normă a dreptului comunitar direct aplicabilă, în privința stabilirii într-un stat membru a unui avocat deja stabilit în alt stat membru și care își păstrează stabilirea inițială.

12 *Ordre des avocats* și guvernul francez susțin că, pentru accesul la libertatea de stabilire și exercitarea acesteia, articolul 52 din tratat face trimitere la condițiile definite de statul membru de stabilire. Atât articolul 83 din Decretul nr. 72-468, cât și articolul 1 din Regulamentul intern al Baroului din Paris, menționate anterior, se aplică, fără deosebire, resortisanților francezi și celor ai altor state membre. Aceste dispoziții i-ar impune unui avocat să aibă un singur domiciliu profesional.

13 În această privință, reclamantul obiectează, în primul rând, că legislația națională franceză, astfel cum este aplicată, are un caracter discriminatoriu și, prin urmare, contravine articolului 52 din tratat, având în vedere că, deși *Ordre des avocats* ar fi autorizat sau ar fi tolerat practica anumitor membri ai săi, care a constat în deținerea unui al doilea domiciliu profesional în alte țări, acesta nu a permis reclamantului să se stabilească la Paris și să își păstreze, în același timp, domiciliul și cabinetul din Düsseldorf.

14 Cu toate acestea, în cadrul repartizării competențelor între Curte și instanța națională, în temeiul articolului 177 din tratat, îi revine instanței naționale sarcina de a constata dacă aplicarea practică a reglementării în cauză este într-adevăr discriminatorie. Prin urmare, trebuie să se răspundă la întrebarea adresată de instanța națională fără a lua poziție cu privire la obiecția întemeiată pe o eventuală aplicare discriminatorie a dreptului național în cauză

15 În al doilea rând, reclamantul, Guvernul Regatului Unit și guvernul danez, precum și Comisia, consideră că legislația statului membru de stabilire, chiar dacă se aplică accesului la profesia de avocat și exercitării acesteia în statul respectiv, nu îi poate interzice unui avocat, resortisant al unui alt stat membru, să își păstreze domiciliul profesional din acel stat.

16 În această privință, *Ordre des avocats* și guvernul francez obiectează, menționând că articolul 52 din tratat impune aplicarea integrală a dreptului statului membru de stabilire. Așa-numita regulă a unicității domiciliului profesional care stabilește că un avocat poate avea un singur domiciliu profesional se întemeiază pe necesitatea ca avocații să își exercite efectiv profesia pe lângă o instanță, asigurând disponibilitatea avocatului atât față de instanța respectivă, cât și față de clienții săi. Aceasta ar trebui să fie respectată, în același timp, în calitate de regulă care ține de administrarea justiției și de etica profesională, necesară în mod obiectiv și conformă cu interesul general.

17 Este necesar să se sublinieze faptul că, în temeiul articolului 52 al doilea paragraf, libertatea de stabilire presupune accesul la activități independente și la exercitarea acestora „în condițiile definite pentru resortisanții proprii de legislația statului de stabilire”. Din această dispoziție și din contextul său rezultă că, în absența unor norme comunitare specifice în

materie, fiecare stat membru este liber să reglementeze exercitarea profesiei de avocat pe teritoriul său.

18 Cu toate acestea, regula respectivă nu presupune faptul că legislația unui stat membru poate să prevadă ca un avocat să aibă un singur sediu pe întregul teritoriu comunitar. O astfel de interpretare restrictivă ar avea drept consecință faptul că un avocat, odată stabilit într-un anumit stat membru, nu ar mai putea beneficia de libertățile prevăzute de tratat, pentru a se stabili în alt stat membru, decât cu prețul renunțării la sediul său deja existent.

19 Faptul că libertatea de stabilire nu se limitează la dreptul de a înființa un singur sediu pe teritoriul Comunității este confirmat chiar de modul de redactare a articolului 52 din tratat, în temeiul căruia eliminarea treptată a restricțiilor privind libertatea de stabilire se aplică și restricțiilor privind înființarea de agenții, sucursale sau filiale de către resortisanții unui stat membru stabiliți pe teritoriul unui alt stat membru. Această normă trebuie să fie considerată ca fiind expresia specifică a unui principiu general, aplicabil și profesiilor liberale, în temeiul căruia libertatea de stabilire presupune, de asemenea, posibilitatea de a înființa și de a menține mai mult de un centru de activitate pe teritoriul Comunității, cu respectarea normelor profesionale.

20 Cu toate acestea, având în vedere particularitățile profesiei de avocat, statului membru gazdă trebuie să-i fie recunoscut dreptul, în interesul bunei administrări a justiției, de a solicita avocaților înscriși într-un barou de pe teritoriul său să își exercite activitățile astfel încât să păstreze o legătură suficient de strânsă cu clienții lor și cu autoritățile judiciare și să respecte normele deontologice. Cu toate acestea, astfel de cerințe nu pot avea ca efect împiedicarea resortisanților altor state membre să își exercite efectiv dreptul de stabilire, care le este garantat de tratat.

21 În această privință, este necesar să se sublinieze că mijloacele actuale de transport și de telecomunicații oferă posibilitatea de a asigura, în mod corespunzător, menținerea legăturii cu autoritățile judiciare și cu clienții. De asemenea, existența unui al doilea domiciliu profesional într-un alt stat membru nu împiedică aplicarea normelor deontologice în statul membru gazdă.

22 Prin urmare, trebuie să se răspundă la întrebarea adresată că, chiar în lipsa unei directive privind coordonarea dispozițiilor naționale de acces la profesia de avocat și la exercitarea acesteia, articolul 52 și următoarele din tratat se opun ca autoritățile competente ale unui stat membru să refuze, în conformitate cu legislația lor națională și cu normele deontologice în vigoare, unui resortisant al altui stat membru, dreptul de a avea acces la profesia de avocat și de a o exercita, numai în temeiul faptului că acesta menține, în același timp, un domiciliu profesional în alt stat membru. Cu privire la cheltuielile de judecată

23 Cheltuielile efectuate de către guvernul francez, Guvernul Regatului Unit, guvernul danez și cel olandez, precum și de către Comisia Comunităților Europene, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebarea adresată de Cour de cassation din Franța, prin hotărârea din 3 mai 1983, hotărăște:

Chiar în lipsa unei directive privind coordonarea dispozițiilor naționale de acces la profesia de avocat și la exercitarea acesteia, articolul 52 și următoarele din tratat se opun ca autoritățile competente ale unui stat membru să refuze, în conformitate cu legislația lor națională și cu normele deontologice în vigoare, unui resortisant al altui stat membru, dreptul de a avea acces la profesia de avocat și de a o exercita, numai în temeiul faptului că acesta menține, în același timp, un domiciliu profesional în alt stat membru.

Mackenzie Stuart Koopmans Bahlmann Galmot

Pescatore O'Keefe Bosco Due Everling

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, 12 iulie 1984.

Grefier
prin ordin

Președinte

H. A. Rühl
administrator principal

A. J. Mackenzie Stuart